

DEN FÖRSTE BERNADOTTE

Av fl. dr ALF ÅBERG

NÄR LUDVIG STAVENOW år 1943 anmälde andra delen av Torvald Höjers Karl XIV Johan-biografi i Svensk Tidskrift, uttalade han en förhoppning, att författaren skulle få tillfälle att slutföra detta verk, som var en heder för svensk vetenskap. Det skulle dröja hela sjutton år, innan denna önskan gick i uppfyllelse, men Höjer kunde åberopa goda skäl för sitt dröjsmål. En svensk historieprofessors arbetsdag är så fylld av pedagogiska och administrativa uppgifter, att tiden helt enkelt inte medger någon större sammanhängande forskningsverksamhet. Till detta kommer att ämnet och källmaterialet till den nya delen varit av en helt annan storlek och svåröverskådlighet än de båda föregående. När nu den tredje delen föreligger i bokhandeln, kan emellertid läsaren med glädje konstatera, att den är en fullt värdig avslutning till detta i sitt slag monumentala verk om den förste Bernadottes fängslade levnadsbana (Torvald T:son Höjer, Karl XIV Johan, Konungatiden, Norstedts, pris 65: —).

I den första delen — »Den franska tiden» — följde Höjer

Bernadottes lysande karriär som soldat och ämbetsman i Napoleons kejsardöme. Den andra delen — »Kronprinstiden» — skildrade Karl Johan på höjden av sin bana. Det var då han som svensk tronföljare och kronprins tog avgörandet till 1812 års politik, förde överbefälet över en av de allierades arméer i kampen mot Napoleon och genomdrev unionen med Norge. Den tredje delen — »Konungatiden» — har inte så mycket av yttre, dramatiska avgöranden, men i gengäld ger den nya aspekter på Karl XIV Johans person och tänkesätt under de tjugosex fredsåren som Sveriges och Norges konung.

Ett imponerande — och förträffligt redovisat — forskningsarbete i arkiven och den ymnigt flödande litteraturen ligger bakom den mäktiga volymen. I första hand har Höjer kunnat utnyttja det Bernadotteska Familjearkivet, som tidigare endast sporadiskt använts av forskarna. En mångårig ingående kännedom om detta arkiv ger Höjer möjlighet att i varje större fråga klargöra kungens egen inställning och ofta även hans innersta motiv vid avgörandena. Materialet i fa-

miljearkivet har han kompletterat med bl. a. den stora sviten av Karl XIV Johan-papper i Riksarkivet samt de främmande sändebudens rapporter.

Detta ytterst svårbearbetade material har Höjer presenterat i en klar, spänstig och lättflytande framställning, fylld av intressanta citat och kryddad av en viss sträv humor. Det är i första hand kungens motståndare, som blir föremål för driften. Vid 1821 års norska storting förekom det, berättar han, ett slags politisk kombination mellan en relativt manstark bondegrupp och en »krets av rabulistiska ultrapatrioter, som samlades kring krigsrådet Flor och traktören Carstens punschbålar». Och om publicisten Magnus Jacob Crusenstolpe säger han, att han hade en sällsynt talang att blanda sant och falskt i de rätta proportionerna. »Den försåtliga insinuationen och det överdrivna smickret, vars verkliga tendens ej kunde gå en hjälpligt intelligent läsare förbi, kommo här till ymnig och skicklig användning mot konungen själv.»

Dessa prov på Höjers kvicka och associationsrika prosa får ej förläsa läsaren att tro att hans framställning är partisk till kungens förmån. Författaren är varken apologet eller negativist. Hans mogna, väl avvägda omdömen vilar på grundlig och vederhäftig forskning. Hans mål är inte att försvara utan att förklara, och i de flesta fall känner sig läsaren övertygad om att

hans bedömning är den riktiga. Det är en vetenskaplig bragd att i denna gamla snårskog av legender och traditioner leta fram den rätta och tillförlitliga vägen. Det nya material han lägger fram och de slutsatser han drar kommer med säkerhet att verka inspirerande till ytterligare specialforskning.

I den löpande skildringen fäster man sig vid en rad fina karakteristiker av männen kring kungen: den erfarne hovkanslern och utrikesstatsministern Gustaf af Wetterstedt, presidenten Gustaf Fredrik Wirsén, kungens rådgivare i ekonomiska frågor, vidare den hårdnackade och oförfäraden envoyén i Petersburg Carl Axel Löwenhielm och Johan August Sandels, den självständige och högt begåvade men något maktklige riksstatthållaren i Norge.

Kronprins Oscar förekommer ofta i boken. Det var Karl Johan som genomdrev äktenskapet mellan sin ende son och Joséphine av Leuchtenburg. Det var en politisk allians men också ett lyckligt beslut; Oscars gemål blev, konstaterar författaren, en av de mest betydande och mest vinnande i raden av svenska drottningar. Höjer dröjer också vid den starka meningsmotsättning, som med tiden uppstod mellan den alltmera konservativa fadern och den passivt lojale Oscar med hans stora politiska ambitioner. Situationen var många gånger prövande, men den starka familjekänslan i det nya kungahuset tycks

dock varje gång ha övervunnit de tragiska kriserna mellan kung och kronprins.

Karl XIV Johan står hela tiden i framställningens centrum, och Höjer har följaktligen främst ägnat sitt intresse åt utrikespolitiken och förhållandet till Norge, de delar av rikspolitiken, där kungen spelade den dominerande rollen. Av samtida utrikespolitiska bedömare och inhemska kritiker betecknades kungen ofta som den ryske tsarens i alla skiften trogne bundsförvant. Höjer delar inte denna uppfattning vad beträffar Karl Johans tidigare regeringsår. Han påvisar hur skört förhållandet vid flera tillfällen var mellan kungen och tsar Alexander. Vid ett tillfälle år 1825 tycks kungen ha varit beredd att kasta loss från Ryssland och närma sig till England, som han betraktade som Sveriges naturliga bundsförvant. Av flera orsaker skedde inte någon omorientering. Engelsmännen ställde sig kallsinniga till de svenska synpunkterna i den olycksaliga skeppshandelsfrågan. Och ungefär samtidigt avled den opålitlige tsar Alexander och efterträddes av Nikolaus I, en furste med vilken Karl Johan fick lättare att komma överens.

I fortsättningen under de växande motsättningarna mellan det absolutistiska Ryssland och det konstitutionella och liberala England bedrev kungen en neutralitetspolitik med stark ryssvänlig accent. Hans inställning var i viss

mån realpolitiskt grundad men hade troligen sin yttersta orsak i hans motsättning till den liberala oppositionen i Sverige och Norge. I en med åren tilltagande ovilja mot alla förändringar ställde sig kungen negativ till alla frihetssträvanden i Europa — julirevolutionen i Frankrike lika väl som det polska upproret och den begynnande skandinavismen. Höjer gör i detta sammanhang en intressant iakttagelse. Han påvisar att det finns ett klart samband mellan kungens andliga och politiska utveckling. År 1833 fyllde Karl Johan sjuttio år. Det var då, som Höjer påpekar, en anmärkningsvärt hög ålder för en regerande svensk monark — endast Fredrik I hade tidigare uppnått den och då i långt framskriden senilitet. Trots att Karl Johan befann sig i vida bättre vigör, hade ålderdomen satt sina spår också på honom. Obenägheten för förändringar, en växande retlighet och böjelsen för allenastyrande hänger, enligt Höjers förståelsefulla tolkning, samman med en pågående inre förändring, en minskad andlig vitalitet hos den åldrande kungen.

Unionen med Norge var kungens personliga verk, och varje kritik mot denna inom och utom landet uppfattade han därför som riktad mot sig själv. Motsättningen mellan kungamakten och den norska oppositionen gällde styrelsen inom landet. Medan norrmännen strävade efter självhävvelse inom unionens ram, ville kungen knyta för-

eningen fastare. I motsats till vad en del norska historiker velat göra gällande, påvisar Höjer, att Ryssland inte var något verksamt stöd för Karl Johan, när han ville stärka unionen. Av allt att döma var det ett ryskt intresse att unionen förblev lös och svag.

I denna anmälan är det bara möjligt att beröra några väsentliga sidor i Höjers stora verk. Den växande inre oppositionen ägnar han självfallet stort utrymme och får därvid tillfälle att ge en instruktiv skildring av samhällsutvecklingen som bakgrund till bonde- och borgarståndens frammarsch i det tidiga 1800-talets Sverige. Tidigare föga kända är några andra avsnitt i boken som handlar om kungens målmedvetna propagandaverksamhet i Sverige och utlandet. Höjer visar hur Karl Johan tog vissa publicister i sin tjänst. Från kungens enskilda byrå, ett verkligt litet ämbetsverk med egna lokaler på Slottet, flöt det ut en ström av propagandaalster, som ställdes till förfogande åt i första hand svenska, franska och tyska tidningar. Karl Johans propaganda innebar något nytt i svensk politik och skulle med viss framgång fortsättas av hans son.

Det ligger nära till hands för en

anmälare att jämföra den förste Bernadotte med grundaren för Vasadynastin. Det finns stora likheter i deras livsverk. Båda sökte de återställa vår nationella självaktning, och båda befrämjade de utvecklingen av näringslivet. Också i sitt personliga skaplynne hade de vissa gemensamma drag: häftigheten och misstänksamheten, maktlystnaden, intresset för den egna propagandan och omsorgen om den personliga förmögenheten. I andra hänseenden skiljer de sig från varandra. I motsats till Gustav Vasa ryggade Karl Johan alltid tillbaka för tanken att överskrida den formella lagens rāmärken och tillgripa våldsmedel mot det egna folket. Och medan Gustav Vasa bäst låter sig respekteras på långt avstånd — helst av fyra sekler — var Karl Johan en folkkär monark redan för sin egen samtid.

I Höjers arbete möter vi Karl Johan i helfigur, och bilden av kungen är till övervägande del sympatisk och vinnande: ett klart intellekt, en militär och politisk begåvning av ovanliga mått, en fransman och en europé, som blev förankrad i Norden och med åren förvandlades till en patriark och landsfader för två brödrafolk.